

**POSTAVENIE OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM NA TRHU PRÁCE
V SLOVENSKEJ REPUBLIKE
LABOUR MARKET STATUS OF THE PEOPLE WITH DISABILITIES
IN THE SLOVAK REPUBLIC**

MASÁROVÁ Jana, KOIŠOVÁ Eva

Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov, Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Trenčín

Abstrakt

Východiská: Na trhu práce existujú skupiny ľudí, ktoré sú viac zraniteľné a získať vhodné zamestnanie je pre nich zložité napríklad aj z dôvodu zdravotného stavu. Medzi skupinou zdravotne postihnutých je však veľká časť tých, ktorí v prípade odstránenia určitých prekážok a znevýhodnení dokážu vykonávať prácu buď na plný alebo aspoň čiastočný úväzok. V našom príspevku sa zameriavame práve na túto skupinu zdravotne postihnutých osôb a na ich uplatnenie na trhu práce.

Cieľ: Cieľom štúdie bolo skúmať a zhodnotiť postavenie osôb so zdravotným postihnutím na trhu práce Slovenskej republiky.

Materiál a metódy: V štúdiu sme hodnotili postavenie zdravotne postihnutých na trhu práce na základe údajov Štatistického úradu SR v rokoch 2012-2017. Využili sme analýzu časového radu, variačné rozpätie a variačný koeficient, komparáciu a syntézu. Zistenia Štatistického úradu SR sme doplnili vlastnými prepočtami a analýzami.

Výsledky a záver: Postavenie zdravotne postihnutých osôb na Slovensku nie je priaznivé, aj keď v posledných rokoch sme pozorovali mierne zlepšenie. Väčšina zdravotne postihnutých osôb starších ako 15 rokov nie je ekonomicky aktívna. V skupine zdravotne postihnutých osôb je nižšia zamestnanosť a vyššia nezamestnanosť ako je priemer SR. Z uvedeného dôvodu je potrebné sa zamerať na zvýšenie uplatnenia zdravotne znevýhodnených a využitie ich potenciálu.

Kľúčové slová: Trh práce. Zdravotne postihnuté osoby. Ekonomická aktivita. Zamestnanosť. Nezamestnanosť

Abstract

Background: There exist groups of people in the labour market who are more vulnerable than the others. It is very difficult for them to get a suitable job, for example due to the health conditions. Among the group of disabled people, there is a big part of those who are able to have either the full time or at least the part time job in case of removing certain obstacles and disadvantages. In our study, we focus on the group of disabled people and their ability to find job in the labour market.

Aim: The aim of this paper was to examine and evaluate the status of the people with disabilities in the Slovak labour market.

Material and methods: In the paper, we have evaluated the status of the people with disabilities in the labour market based upon data of the Statistical Office of the Slovak Republic in 2012-2017. We have used time series analysis, variation margin and coefficient and comparison and synthesis. We have supplemented findings of the Statistical Office of the Slovak Republic with our own calculations and analyses.

Results and conclusion: The status of the people with disabilities in Slovak labour market is not favourable, although we have observed slight improvement during the recent years. The

majority of of the people with disabilities older than 15 years is not economically active. In the group of the people with disabilities, there is lower employment and higher unemployment than Slovak average. From the above mentioned reason, it is necessary to focus on how to increase an opportunity to obtain a job for the people with disabilities and to focus on how to better enforce their potential.

Key words: Labour market. The people with disabilities. Economic activity. Employment. Unemployment

ÚVOD

Práca ako cieľavedomá ľudská činnosť je dôležitá pre každého človeka, pretože znamená pre neho možnosť zabezpečiť si finančné prostriedky na uspokojovanie svojich potrieb, ale tiež uspokojiť svoje potreby seberealizácie, nadviazať spoločenské kontakty. Ako uvádza Fedáková [1], psychologický význam práce je daný tým, že človeka formuje po stránke rozumovej, emocionálnej, duševnej a telesnej. Človek ako nositeľ práce vystupuje na trhu práce a ponúka svoje schopnosti a zručnosti firmám a rôznym inštitúciám. Tým aktivizuje svoj potenciál a prispieva k tvorbe nových hodnôt. Avšak záleží od situácie na trhu práce a od podmienok, ktoré v danom okamihu pôsobia (napr. aj ekonomický vývoj), či na trhu práce nájde aj uplatnenie. Existujú však skupiny ľudí, ktoré sú viac zraniteľné a vhodné zamestnanie získajú len veľmi ťažko, a to z dôvodu napr. veku, pohlavia, národnosti, či zdravotného stavu.

Osobitne nepriaznivé postavenie majú osoby, ktoré majú rôzne obmedzenia vyplývajúce z ich zdravotného stavu, t.j. zdravotne postihnutí. Aj tieto osoby majú rovnako ako ich zdraví spoluobčania potrebu začleniť sa do spoločnosti, a podľa možnosti realizovať sa na trhu práce. Avšak ich nepriaznivý zdravotný stav ich stavia do pozície diskriminovanej časti populácie a sami si mnohokrát pracovné uplatnenie nedokážu zabezpečiť. Z toho dôvodu je úlohou štátnych orgánov, ale tiež spoločenskou zodpovednosťou firiem prispieť k tomu, aby napriek svojmu znevýhodneniu dokázali svoj potenciál využiť a byť platnými členmi spoločnosti.

CIEĽ

Cieľom štúdie bolo skúmať a zhodnotiť ekonomickú aktivitu, zamestnanosť a nezamestnanosť ľudí so zdravotným postihnutím na trhu práce v Slovenskej republike (SR) a v jednotlivých regiónoch SR.

METÓDY

V štúdiu sme hodnotili postavenie zdravotne postihnutých na trhu práce na základe údajov Štatistického úradu SR (Výberové zisťovanie pracovných síl; VZPS) v rokoch 2012–2017 [2, 3]. Využili sme analýzu časového radu, variačné rozpätie a variačný koeficient. Získané výsledky štatistických údajov boli následne komparované. Metódu syntézy sme použili na vyvodenie záverov vyplývajúcich zo štatistických analýz. Zistenia Štatistického úradu SR sme doplnili vlastnými prepočtami a analýzami.

ZDRAVOTNÉ POSTIHNUTIE

Vymedzenie zdravotného postihnutia (ZP) a definovanie ZP osoby je v odbornej literatúre nejednotné. Ako uvádzajú Gerlichová et al. [4], z hľadiska súčasných potrieb a stupňa poznania sa postupne ukazuje ako nereálne definovať pojem ZP jednotne pre rôzne oblasti vedy, spoločenského života, pre rozličné rezortné koncepcie a pozornosť sa presúva na špecifikáciu javov a celého rozsahu problémov, ktoré sú spojené s dôsledkami ZP na život človeka a na možnosti ich cieľavedomého ovplyvnenia.

Všeobecne sa ZP vymedzuje ako akákoľvek telesná alebo duševná porucha, ktorá môže mať dočasný alebo dlhodobý charakter, a ktorá neumožňuje tejto osobe fungovať bez obmedzení, zapojiť sa do spoločnosti rovnako ako zdravým osobám. Ako uvádza Orgonášová [5], osoby so ZP sú v medzinárodných dokumentoch definované ako osoby, ktoré majú dlhodobé fyzické, duševné, mentálne alebo zmyslové postihnutie, ktoré v interakcii s rôznymi prekážkami môže brániť ich plnému a účinnému zapojeniu sa do spoločnosti na rovnoprávnom základe s ostatnými. Ďalej uvádza, že ZP je ťažká, trvalá porucha významnej funkcie (napr. pohyblivosti, orientácie, komunikácie a pod.). Ide často o tak závažnú poruchu životne dôležitých funkcií, ktorá v interakcii s aktuálnym životným prostredím môže viesť k významnému spoločenskému znevýhodneniu pri participácii na spoločenskom živote, až k úplnému spoločenskému vylúčeniu.

Podľa Masárovej a Špankovej [6] je ZP porucha psychickej, fyzickej alebo intelektovej funkcie jednotlivca s trvalými následkami spojená s obmedzenou schopnosťou vzdelávania, pracovnou schopnosťou, zvýšenými nárokmi na zdravotnícku a sociálnu starostlivosť a podstatne zníženou kvalitou života. ZP je bližšie určované druhom postihnutia, stupňom poruchy, dĺžkou trvania, nutnosťou používania zdravotníckych a kompenzačných pomôcok, využívaním pomoci druhej osoby k zachovaniu aspoň čiastočnej sebestačnosti.

Ako sme už uviedli, ZP častokrát predstavuje pre daného jednotlivca diskrimináciu, ktorá je spôsobená nepriaznivým zdravotným stavom a bariérami integrácie postihnutej osoby do spoločnosti. Tak ako existujú rôzne typy ZP, existujú aj rôzne druhy bariér integrácie osôb so ZP. Tieto bariéry môžu byť podľa Sekulovej a Gyarfášovej [7] rôzne: architektonické, komunikačné, informačné, sociálne – pre každú skupinu dominuje niečo iné. Uvedené autorky pripomínajú, že napriek všetkým právnym normám a dohovorom, ktoré Slovensko prijalo, ľudia so ZP sa s bariérami stále stretávajú, pričom mnohokrát nedochádza k odstraňovaniu existujúcich bariér, ale dokonca o vytváranie nových.

Z dôvodu rôznych druhov ZP a tiež rôznej intenzity daného postihnutia je zrejme, že nie všetky ZP osoby sú schopné zapojiť sa do pracovného procesu a získať tak aspoň čiastočnú finančnú nezávislosť. Tieto osoby sa z dôvodu svojho zdravotného stavu stávajú ekonomicky neaktívni a sú odkázaní na pomoc blízkych a štátu. Medzi skupinou ZP osôb je však veľká časť tých, ktorí v prípade odstránenia určitých prekážok a znevýhodnení dokážu vykonávať prácu buď na plný alebo aspoň čiastočný úväzok. V našej štúdiu sme sa zamerali práve na túto skupinu ZP osôb a na ich uplatnenie na trhu práce. Týmto spôsobom sú schopní vytvoriť si miesto v spoločnosti bez toho, aby boli pre ostatných záťažou. Na druhej strane tiež sami prispievajú k vytváraniu hodnôt v spoločnosti a sú pre spoločnosť užitoční.

Postavenie ZP osôb v spoločnosti a osobitne na trhu práce je predmetom viacerých medzinárodných dokumentov a štúdií. Jetha et al. [8] uskutočnili rozsiahlu štúdiu článkov týkajúcich sa ZP osôb a ich účasti na trhu práce, zverejnených v rokoch 1990–2018. Autori sa zamerali najmä na mladých dospelých ľudí s chronickým ochorením, pričom odporúčajú intervencie na podporu ich prípravy a vstupu na trh práce, ako napr. podporované zamestnanie.

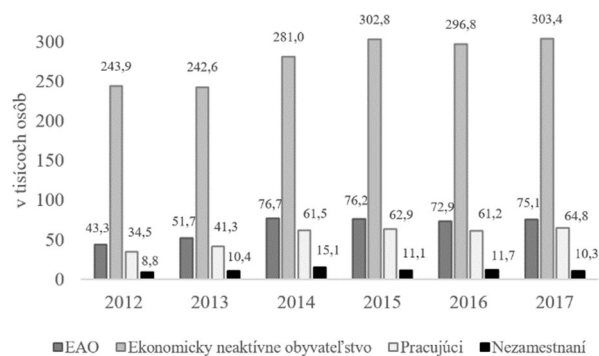
Aytac et al. [9] vo svojej štúdií vyhodnocovali zamestnávajúce ľudí so ZP pracujúcich z domu pre colné sprostredkovateľské spoločnosti v Turecku, ktoré patria medzi projekty sociálnej zodpovednosti. Geiger et al. [10] skúmali úspechy a neúspechy pri znižovaní rozdielov v zamestnanosti osôb so ZP v Európe v rokoch 2002–2014, pričom poukázali na úspešné krajiny v tvorbe politik (Švajčiarsko), ako neúspešnú krajinu označili Maďarsko. Turcotte [11] sa vo svojom článku zamerával na účasť Kanadčanov s telesným alebo duševným postihnutím vo veku 25–64 rokov na trhu práce. Zistil, že osoby so ZP boli menej zamestnané ako osoby bez ZP, avšak v prípade absolventov vysokých škôl mali osoby s ľahkým alebo stredne ťažkým ZP takmer rovnaké miery zamestnanosti ako absolventi vysokých škôl bez ZP.

ILO a OECD spracovali v roku 2018 štúdiu na tému Inklúzia ZP osôb na trh práce. V tejto štúdií sa konštatuje, že osoby so ZP sú konfrontované s veľkým počtom prekážok, ktoré sa môžu začať v ranom štádiu života a ktoré spolu majú výrazný vplyv na ich schopnosť nájsť si dôstojnú prácu. Medzi tieto prekážky zaraďujú najmä vzdelávanie, obmedzené možnosti dostupnej verejnej dopravy na dochádzanie z domu do práce, či mylné názory podnikateľského sektora na produktivitu ZP osôb. Na druhej strane však pripomínajú, že rýchle sociálne, demografické a technologické zmeny, ktoré ovplyvňujú trh práce na celom svete, vytvárajú pre osoby so ZP nové výzvy a príležitosti [12].

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Najdôležitejšími ukazovateľmi, ktorými sa charakterizuje situácia na trhu práce sú ekonomická aktivita, zamestnanosť a nezamestnanosť. Pomocou skúmania týchto ukazovateľov v skupine ZP osôb sme skúmali ich postavenie na trhu práce v SR.

V grafe 1 je znázornený vývoj počtu ZP osôb (starších ako 15 rokov), ktoré sú ekonomicky neaktívne a ekonomicky aktívne, a v rámci toho počet pracujúcich a nezamestnaných so ZP. Z výsledkov je zrejmé, že počet ekonomicky neaktívnych ZP osôb je výrazne vyšší ako počet ekonomicky aktívnych, čo vyplýva zo skutočnosti, že sa skúma veková skupina 15+, t.j. v počtoch sú zahrnutí aj ZP jedinci, ktorí sú v dôchodkovom veku. V roku 2017 počet ekonomicky neaktívnych ZP osôb starších ako 15 rokov dosiahol hodnotu 303,4 tisíc, kým ekonomicky aktívnych zdravotne postihnutých bolo v tomto roku 75,1 tisíc. Z nich 64,8 tisíc osôb so ZP

Graf 1 Počty osôb so ZP v SR (starších ako 15 rokov) podľa VZPS

bolo zamestnaných, nezamestnaných bolo 10,3 tisíc osôb.

V sledovanom období rastie počet osôb so ZP, čo je odrazom predlžujúcej sa dĺžky života. Pozitívne možno hodnotiť rast počtu ekonomicky aktívnych osôb so ZP a pokles počtu nezamestnaných so ZP (od r. 2014). Pozitívny vývoj dokazuje aj podiel nezamestnaných so ZP na počte ekonomicky aktívnych osôb so ZP, ktorý klesol z 20,32 % v roku 2012 na 13,72 % v roku 2017. Na druhej strane rastie podiel pracujúcich so ZP na počte ekonomicky aktívnych osôb so ZP z 79,68 % (2012) na 86,28 % v roku 2017.

Z grafu 1 vyplynulo, že v sledovanom období rastie aj počet pracujúcich so ZP, z 34,5 tisíc osôb v roku 2012 na 64,8 tisíc osôb, čo predstavuje zvýšenie o takmer 88 %. VZPS sleduje podiel pracujúcich so ZP z viacerých hľadísk. Ako vyplýva z výsledkov tohto sledovania, najväčší podiel pracujúcich so ZP je vo vekovej skupine 50 a viac rokov, až 45,7 % v roku 2017, v rámci toho najväčšiu časť tvoria osoby s učňovským a stredným vzdelaním bez maturity, avšak v mladších vekových skupinách je väčší podiel pri učňovskom a strednom vzdelaní s maturitou. Celkovo podiel pracujúcich osôb so ZP, ktorí majú vzdelanie s maturitou alebo vysokoškolské vzdelanie rastie. Najviac pracujúcich so ZP pracuje v súkromnom podniku a tento podiel rastie (v r. 2012 49,9 %, v r. 2017 56,2 %). Druhým najväčším zamestnávateľom sú štátne podniky, avšak v tomto prípade ich podiel klesal z 35,4 % (2012) na 29,3 % v roku 2017.

Z hľadiska odvetvia ekonomickej činnosti najväčší podiel pracujúceho obyvateľstva so ZP pracuje v priemyselnej výrobe (2017: 22,6 % – tento podiel len mierne kolíše), nasleduje veľkoobchod a maloobchod (2017: 13,7% – podiel rastie), ďalej

Graf 2 Podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva so zdravotným postihnutím v krajoch SR (%)

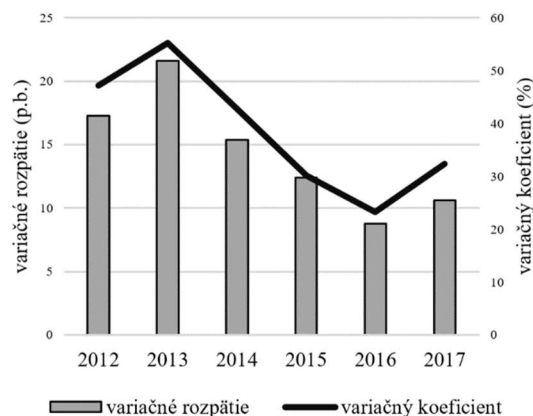
sú to: zdravotníctvo a sociálna pomoc, verejná správa a sociálne zabezpečenie a stavebníctvo – viac ako 9 %. Podľa skupín zamestnania najväčší podiel pracujúceho obyvateľstva so ZP pracuje ako pracovníci v službách a obchode (22,6 % v roku 2017), ďalej technickí a odborní pracovníci (15,7 % v roku 2017).

V rámci Slovenska sme následne zisťovali, či existujú rozdiely v počte ZP osôb a ich podiele na ekonomicky aktívnom obyvateľstve (Graf 2).

Podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva so ZP sa v krajoch SR vyvíja diferencovane. Vo väčšine krajov možno pozorovať rast podielu ekonomicky aktívneho obyvateľstva so ZP, s výnimkou Banskobystrického a Žilinského kraja. Najvyšší podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva so ZP bol v Trnavskom kraji v roku 2013 (23,5 %), naopak najnižší v Nitrianskom kraji v roku 2013 (1,9 %). V poslednom sledovanom roku najväčší podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov so ZP bol v Trenčianskom kraji (19,41 %).

Na základe zistení z grafu 2 je zrejmé, že v krajoch SR existujú významné rozdiely v podiele ekonomicky aktívneho obyvateľstva so ZP. Uvedené rozdiely sme následne zhodnotili pomocou dvoch ukazovateľov variability: variačné rozpätie a variačný koeficient. Výsledky našich prepočtov sú znázornené v grafe 3.

Z výsledkov je zrejmé, že najväčšie absolútne aj relatívne rozdiely v podiele ekonomicky aktívneho

Graf 3 Variabilita podielu ekonomicky aktívneho obyvateľstva so ZP v krajoch SR

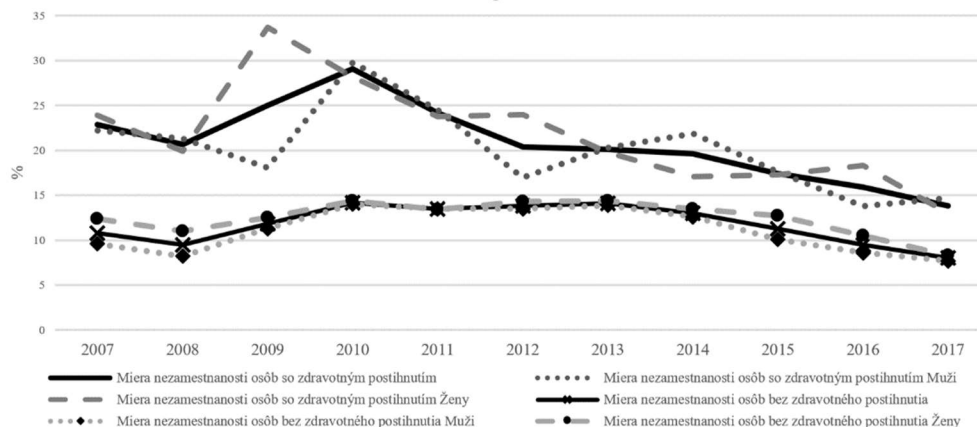
obyvateľstva so ZP v krajoch SR boli v roku 2013. V tomto roku variačný koeficient dosiahol hodnotu 55,28 % a variačné rozpätie 21,6 p.b. Odvtedy sa rozdiely medzi kraji SR znižovali, až do roku 2016. V poslednom sledovanom roku však došlo k zväčšeniu rozdielov medzi kraji SR, najmä z dôvodu rozdielného vývoja ostatných krajov od Bratislavského a Trenčianskeho kraja.

Dôležitým ukazovateľom participácie na trhu práce je zamestnanosť, ktorá sa okrem počtu zamestnaných (pracujúcich), ktorý sme uviedli v grafe 1, hodnotí aj mierou zamestnanosti. Porovnanie celkovej miery zamestnanosti v SR a miery zamestnanosti osôb so ZP je uvedené v tabuľke 1. Môžeme pozorovať, že od roku 2012 do roku 2014 sa miera zamestnanosti osôb so ZP v SR zvýšila o 5,3 p.b. a hoci v nasledujúcich rokoch došlo k jej miernemu poklesu, v roku 2017 opäť vzrástla a dosiahla úroveň 17,1 %.

Ako uvádzajú Geiger et al. [8], rozdiel medzi mierou zamestnanosti osôb so ZP a bez ZP (z angl. the disability employment gap) je základným ukazovateľom rovnosti ZP a je dôležitým ukazovateľom úspechu pri začleňovaní ľudí so ZP na trh práce. Rozdiel medzi celkovou mierou zamestnanosti a mierou zamestnanosti osôb so ZP v SR sa v sledovanom období znižoval, avšak v posledných rokoch sa mierne zvýšil (na úroveň 38 p.b. v roku 2017), čím sa priblížil k rozdielu zo začiatku sledovaného obdobia (2012), kedy dosiahol 38,9 p.b.

Tabuľka 1 Porovnanie celkovej miery zamestnanosti a zamestnanosti osôb so ZP v SR

Porovnávaný faktor	2012	2013	2014	2015	2016	2017
miera zamestnanosti celkom (%)	50,9	50,9	51,5	52,8	54,3	55,1
miera zamestnanosti osôb so ZP (%)	12	14	17,3	16,6	16,6	17,1
rozdiel (p.b.)	38,9	36,9	34,2	36,2	37,7	38

Graf 4 Miera nezamestnanosti osôb so zdravotným postihnutím v SR (%)

Veľmi nízka miera zamestnanosti osôb so ZP naznačuje, že veľký počet ZP osôb v produktívnom veku je v kategórii ekonomicky neaktívnych alebo nezamestnaných. Miera nezamestnanosti osôb so ZP podľa pohlavia v porovnaní s celkovou mierou nezamestnanosti v SR je uvedená v grafe 4. Štatistický úrad SR vykazuje mieru nezamestnanosti osôb so ZP za dlhší časový rad (od roku 2007), na rozdiel od predchádzajúcich ukazovateľov, čo nám umožňuje preskúmať jej vývoj aj pred a počas hospodárskej recesie v roku 2009.

Z grafického znázornenia vyplýva, že miera nezamestnanosti osôb so ZP je výrazne vyššia ako celková miera nezamestnanosti v SR. Pozitívne možno hodnotiť znižovanie rozdielu medzi uvedenými mierami v posledných rokoch, čo je výsledkom celkovo sa zlepšujúcej situácie na trhu práce, kedy začína byť problém nájsť vhodných pracovníkov na určité pracovné miesta, čím sa mierne zvyšujú možnosti uplatnenia ZP. Najvyššia hodnota miery nezamestnanosti osôb so ZP bola dosiahnutá v roku 2010: 29,8 %, v roku 2017 sa znížila na 13 %. Kým v prípade celkovej miery nezamestnanosti je vyššia nezamestnanosť žien, v prípade osôb so ZP táto skutočnosť neplatí vo všetkých rokoch.

Z hľadiska vekových skupín najväčší podiel nezamestnaných so ZP je vo vekovej skupine 50 a viac rokov, až 35,5 % v roku 2017 (avšak nastal výrazný pokles oproti 2016: 48,1 %). V rámci tejto vekovej skupiny najväčší podiel je tých, ktorí majú učňovské alebo stredné vzdelanie bez maturity. Aj vo vekovej skupine 30–39 a 40–49 rokov je najväčší podiel nezamestnaných so ZP bez maturity, iba v skupine 15–29 rokov je najväčší podiel ZP v skupine učňovské a stredné vzdelanie s maturitou.

Ak skúmame podiel nezamestnaných so ZP z hľadiska dĺžky trvania nezamestnanosti zistujeme, že výrazne najväčší podiel má veľmi dlhodobá nezamestnanosť – nad 2 roky, pričom jej podiel rastie. V roku 2012 bol podiel ZP nezamestnaných viac ako 2 roky 46,7 %, v roku 2017 už dosiahol 54,9 %. Z toho vyplýva, že viac ako polovica osôb so ZP hľadajúcich si zamestnanie si nemôže prácu nájsť viac ako 24 mesiacov, čím sa postupne tieto osoby stávajú nezamestnateľnými.

ZÁVER

Domáce i zahraničné výskumy poukazujú na fakt, že veľká časť ľudí so ZP môže byť súčasťou trhu práce zo sociálneho aj hospodárskeho hľadiska. Práve zamestnanie sa považuje za jedno z najlepších riešení pre ľudí so ZP, pretože získanie zamestnania znamená pre ZP jedinca nielen získanie ekonomickej istoty, ale aj sebavedomia a spoločenských kontaktov. ZP osoby sú týmto spôsobom schopní vytvoriť si miesto v spoločnosti bez toho, aby boli pre ostatných záťažou. Na druhej strane tiež sami prispievajú k vytváraniu hodnôt v spoločnosti a sú pre spoločnosť užitoční.

Z nášho výskumu vyplynulo, že v nami sledovanom období z dôvodu predlžujúcej sa dĺžky života rastie počet osôb so ZP (starších ako 15 rokov). Súčasne však v rámci tejto skupiny rastie počet ekonomicky aktívnych osôb, rastie podiel pracujúcich a klesá počet nezamestnaných.

Naše zistenia dokazujú, že ZP osoby majú na trhu práce nepriaznivé postavenie, pretože majú výrazne nižšiu ekonomickú aktivitu, nižšiu mieru zamestnanosti (2017: 17,1 %) a vyššiu nezamestnanosť (2017: 13 %) ako sú celkové hodnoty zamestnanosti a nezamestnanosti v SR. Za pozitívum

možno považovať skutočnosť, že so zlepšovaním celkovej situácie na trhu práce sa mierne zlepšuje aj postavenie ZP osôb. Najväčšie absolútne aj relatívne rozdiely v podiele ekonomicky aktívneho obyvateľstva so ZP v krajoch SR boli v roku 2013. V tomto roku variačný koeficient dosiahol hodnotu 55,28 % a variačné rozpätie 21,6 p.b. Odvtedy sa rozdiely medzi kraji SR zmenšovali, až do roku 2016.

Napriek zlepšujúcej situácii je však potrebné zo strany štátnych inštitúcií aj naďalej venovať tejto skupine osôb pozornosť, vytvárať im nové možnosti ich uplatnenia a tak využiť ich potenciál v prospech nich i celej spoločnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] FEDÁKOVÁ D. Nezamestnaní a dôsledky nezamestnanosti. *Človek a spoločnosť*. 2003; 6 (4): 6.
- [2] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Vybrané indikátory sociálnej situácie osôb so zdravotným postihnutím* [online]. 2018. [cit. 2019-09-15] Dostupné na: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/tazke-zdravotne-postihnutie/vybrane_indikatory_socialnej_situacie_osob_so_zdravotnym_postihnutim_2018.pdf
- [3] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Miera nezamestnanosti podľa pohlavia a zdravotného postihnutia* [online]. 2019. [cit. 2019-09-10] Dostupné na: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SK_WIN/pr1402rs/8.5.2%20Miera%20nezamestnanosti%20pod%C4%BEa%20pohlavia%20a%20zdravotn%C3%A9ho%20postihnutia%20%5Bpr1402rs%5D
- [4] GERLÍCHOVÁ K., MATIŠÁKOVÁ I., MIŠIHOVÁ M. Pozícia sestry v multidisciplinárnom tíme v pomoci osobám so zdravotným postihnutím. *Zdravotnícke listy*. 2014; 2 (1): 33-39.
- [5] ORGONÁŠOVÁ M. Bio-psycho-sociálny pohľad na osobu so zdravotným postihnutím, predpoklad jej úspešnej inklúzie. In: Matulník, J. (ed.): *Vzdelávanie a zamestnanie osôb so zdravotným postihnutím*. Bratislava: Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV, 2014. ISBN 978-80-85447-23-1. S. 4-13.
- [6] MASÁROVÁ T., ŠPANKOVÁ J. Zdravotné postihnutie z pohľadu sociálnej práce. *Trendy hospodárskeho a sociálneho rozvoja v krajinách EÚ*. Trenčín: TnUAD, 2006. ISBN 80-8075-187-0.
- [7] SEKULOVÁ M., GYARFÁŠOVÁ O. *Diskriminácia a viacnásobná diskriminácia. Pohľady verejnosti na diskrimináciu, rovnosť a rovné zaobchádzanie*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2010. ISBN 978-80-89345-24-3.
- [8] JETHA A., SHAW R., SINDEN A.R., et al. Work-focused interventions that support the labour market transition of young adults with chronic disabling health conditions: A systematic review. *Occupational & Environmental Medicine*. 2019; 76 (3), 189-198.
- [9] AYTAC S., BAYRAM N., ÖZENALP A., et al. Flexible Working and Employment of People with Disabilities at Customs Brokerage Firms in Turkey: A Social Responsibility Project. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2012; 65, 39-45.
- [10] GEIGER B.B., VAN DER WEL K.A., TØGE A.G. Success and failure in narrowing the disability employment gap: comparing levels and trends across Europe 2002-2014. *BMC Public Health*. 2017; 17 (1): 928.
- [11] TURCOTTE M. *Persons with disabilities and employment* (Statistics Canada Cat. No. 75-006-X). Ottawa: Statistics Canada, 2014.
- [12] *Labour market inclusion of people with disabilities*. International Labour Organization (ILO), Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). 2018. Paper presented at the 1st Meeting of the G20 Employment Working Group (ILO/OECD). [online]. 2019. [cit. 2019-08-25] Dostupné na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_646041.pdf